

Praxisseminariet 10.10.2013

Mariella Lindén

INLEDNING PÅ PRAXISARENAN OM KUNSKAPSREFLEKTION

Praktisk kunskap och professionskunskap – två benämningar vid nordiska universitet för yrkesinriktad kunskapsreflektion. I Finland finns ämnet inte. Men liknande tankegångar om kunskapsreflektion t ex: i arbetshandledning, här på praxisarenan. Ämnet växte fram under åttiotalet, i fotspåren på datoriseringen. När man skulle rationalisera och ladda datorerna med kunskap blev det tydligt att all kunskap varken kan lagras eller kvantifieras. Viktiga delar av kunskaper handlar om att vi är människor. De innebär en mänskligt förankrad förståelse, är väsensskilda från vetande som är kvantifierbart.

Reflektion utvecklar förståelse på sätt man i dagliga verkandet inte hinner med. Så många krav på snabba lösningar, rätta svar. Deadliner för planering. Omorganisering, omorganisering. Ibland ger bara kaffepauserna andrum. När vi reflekterar över vad vi gör stannar vi upp från bråttomkvarnen. Vi håller tillbaka snabba omdömen, vänder och vrider på situationer, belyser dem från olika håll.

Fenomenologiska tänkare ger inspiration och utgångspunkter. Husserl – hur människor vanligen lever i en 'naturlig inställning', där saker känns självklara. Heidegger – den här naturliga inställningen är starkt förförisk. Vi lever på med fokus utåt, på det som skall göras, på världen vi verkar i.

Rubriken för dagen är *Socialarbetares arbetssituation och arbetshälsa*. Ordet arbete förekommer tre gånger, ingår i varje substantiv. Så, vad handlar vårt eget arbete om?

Övning 1. En påminnelse: Tänk på vad du tycker om i ditt arbete. Fokusera något av det goda och viktiga i ditt arbete. Rita en bild. Ta tag i det som dyker upp. En metafor? Samtala med en annan, dela två och två.

En kärna i allt praktisk arbete: närvara, läsa av, lyssna, improvisera, använda känslomässig fantasi, urskiljningsförmåga. En annan viktig sida: När man handlar kan man bara göra på ett sätt och man behöver göra det, nu. Annars åsna mellan höttappar.

Fenomenologin: När man vill förstå det man gör, vad som händer, har hänt, kan göras, efterskördar man sina erfarenheter. Då – en tillgång att treva, att tillåta tvetydighet, skissa olika perspektiv. Man skall inte snabbast möjligt presentera resultat, utan fördjupa sin förståelse. Dvs man strävar till att formulera hur man egentligen tänker i handlandet – man synliggör 'dold kunskap', man lyfter fram teori som finns inbäddad i praktiken, det som man inte vanligen tänker på som teori. Vanligen ser vi inte våra egna linser, våra glasögon är 'bara' det vi ser genom. Man frånhåller sig från att slå fast, öppnar sig för det oväntade, oformulerade, för allt det bekanta som inte klätts i ord. Fenomenologerna talar om att ställa sitt vetande 'inom parentes', man ställer sig bredvid och betraktar, i 'det öppna'.

Två sorters olikartade vetanden idag. - Naturvetenskaper med exakt mätbarhet. Experiment kan göras om, osv. Kan åstadkomma redskap, material: Tandläkarborrar och datorer. Men har inte begrepp för att problematisera och anknyta till människans sätt att vara i världen. Sådana begrepp, sådan förståelse inom humanistiska vetenskaper där människans livsvärld är grundläggande. - Sedan länge ett 'metodens herravälde'. Den naturvetenskapliga synen drabbar människoanknutet vetande och social kunskap. Gör den då liksom mindre pålitlig, genom att den inte talar i formler och bevis. Men sammanhang kan bara sättas av

människovetenskaper. Naturvetenskapernas vetande begränsat till deras kunskapsområde. Idag blir den mänskliga förståelsen i kläm, underordnad den andra kunskapssynen. Som om mänsklig verklighet vore en störning. (Som om det specifika lokala vore mindre betydelsefullt än det universella, det unika individuella oviktigt i förhållande till det regelmässiga, generella.)

All kunskap är bärs av någon, är särskild. Kunskap utan människa är ett lager. Människor har meningshorisonter, förförståelser, för-domar om det vi lever igenom och med. Alla lever med specifika kartor, har horisonter som ger mening. Andra lever med andra sådana, har andra svar. I den naturliga inställningen är det lätt att förväxla det egna specifika vetandet med att det är naturligt för alla – vårt modus gör anspråk på att vara universellt. Samarbete mellan människor bryter naturligheter mot varandra. Genom dialog med andra kan vi utveckla förståelsen för vårt eget unika *och* det gemensamma vi delar.

Vanligen ser man på praktik och teori som två åtskilda enheter, som en dualistisk dikotomi. Teorin kan sedan liksom droppa ner på jorden och berika praktiken. Om vi lär oss teorin. Men varje praktik bärs av förståelser som gör att man handlar som man gör. I själva görandet finns teorier. Att reflektera över sin praktik och lyfta fram och formulera kunskaper innebär att se sin erfarenhets kunskap bättre. – Få till stånd ett tänkande där praktik och teori ingår i samma förlopp: praktiken ger kunskaper som formar teorin, som är förståelse, som befruktar praktiken, som leder till kunskaper som formar teori, som....osv.

I en grupp med kunskapsreflektion samtalar man. Och skriver. Skriver som metod för att förstå. Man är då inte bara sin egen berättare och skrivare. Man blir sin egen läsare och kan betrakta sig själv liksom 'utifrån'. Man för samtal på minst tre nivåer: med sig själv, med de andra i gruppen. Och med tänkare som tillför erfarenheter och resonemang, som gästföreläsare, som bredvidläsning. - Dialog med andra är en klassisk utforskningsmetod. Jfr Platons dialoger. Martin Buber som såg det mellanmänskliga som dialogen mellan jag och du. (Vi och ni. Hur vi-dom-figuren förenklar sammanhang och tappar bort nyanser.)

Aristoteles talade om tre olika viktiga kunskapsformer: Förmågan att slå fast hur något är, den epistemiska förmågan när vi skapar teorier. Förmågan att veta *hur* man skall göra, det 'tekniska' vetandet, yrkeskunskaper. Och slutligen förmågan att i den praktik vi befinner oss veta *när* vi skall göra vad – ha ett gott omdöme, enligt A utöva *fronesis*. Det kräver både övning och förståelse och försök. Och alltså misslyckanden. Inte absolutisera det som inte blir bra som Misslyckande, sånt ingår i processen att förstå. Ex. Folksagor handlar ofta om tre syskon. Ibland om någon som försöker tre gånger innan den lyckas. I sagan om de tre grisarna kommer vargen och blåser sin hemska pust. Den första bygger halmhus, vargen blåser ner det och tar grisen. Den andra tänker aha, det måste vara stadigare och bygger trähus. Det räcker inte. Den tredje grisen har lärt sig och klarar sig genom att bygga ett stenhus. Har omdöme... Eller tänk på Dummerjöns. Hans belästa bröder misslyckades fatalt i den konkreta situationen där den avvikande slashasen kunde något värdefullt... Situationer där något inte fungerar som man tänkt sig, något går fel, man stöter på problem, spräcker den naturliga situationen. De ger bra öppningar för tänkande kring den kunskap vår erfarenhet bär på.

Kunskap innebär uppmärksamhet. Jfr hur mindfulness idag blivit så viktigt. Hitta 'förnuftiga tillvägagångssätt' att möta det oväntade. Inte låsa sig, inte fastna i dualistisk uppsplittring mellan absoluta poler. Vi lever i spänningsfält, vi behöver balansera, vara i rörelse mellan olika tyngdpunkter.

Förmågan att vara i dialog, i process, med andra. Men också kunna objektivera och föra fram i former som kan bäras ut och ges över åt andra. Vara kritisk och hålla distans, och förmågan till tillit och öppenhet. För

mycket kritik splittrar i cynism, överdriven tillit blir blind auktorietsbundenhet. Vi behöver vara i rörelse, i kontakt med båda. Kunna ägna oss åt delen, detaljen och göra den väl. Och se helheten där delar, detaljer, ingår. Den som bygger ett badrum behöver veta hur hela huset ser ut för att kunna dra rören. Den som planerar hus måste veta vad man gör i badrum eller kök för att detaljerna skall bli rätt. Förhållandet mellan att stå för det man vill, det jag är, och att vara öppen för andras synsätt är ett annat av de spänningsfält där vi behöver ett dubbelt grepp. För att inte hamna i dualism, dikotomi, låsningar.

Känslor är en bra ledtråd till hur vi tänker. Känslor uttrycker den uppfattning vi har om något. Ex. svartsjuka när en partner inte kommer hem på ett dygn. Hur känslorna förändras när vi hör att det är på grund av ett besök på akuten med en närstående. Följ känslor. Se dem som nycklar till hur vi uppfattar något, förstår det. När något känns fel, när vi misslyckas... Bra ledtrådar: sådant som är pinsamt. Det som irriterar, gör en arg. Det som skaver. Det där som är som en sten i skon, dag efter dag.

Övning 2. Fundera på skoskav. En situation som är svår, ett dilemma. Fånga in något som är ett problem. Gärna i en konkret situation. Samtala i grupper på fem. Dela trådarna med alla.

Skörda egna erfarenheter. I grupper med många yrken – gemensamma arenor för arbetet. Tolka, förstå, handla. Respektera vår intuition som gör att vi gör rätt sak i rätt stund. Och fel sak. Reflektera tillsammans. Det finns inte skyltar för tillvaron, inga manualer räcker till för alla viktiga situationer vi hamnar i. Vår förmåga till fronesis är det vi har. Vi behöver avvända, och utveckla, vårt eget omdöme. Praktisk kunskap handlar om att ta oss själva på allvar som kunskapsskapande subjekt.

LITTERATURTIPS

Bornemark Jonna, Svenaeus: Fredrik, red: Vad är praktisk kunskap? Stockholm 2009.
Den första i en skriftserie Centrum för praktisk kunskap vid Södertörn ger ut.

Molander Bengt: Kunskap i Handling, Göteborg 2004.
Om samverkan teori & praktik, filosofiska grunder.

Hammarén, Maria: Skriva – en metod för reflektion, Stockholm 2005.
Kort handledning av erfaren skrivledare.

Josefson Ingela: Läkarens yrkeskunnande, Lund 1998.
Konkret om litet besläktat omvårdnadsområde.
Ingela en av dem som lett utvecklingen av ämnet i Sverige.